

ŠT. 2, LETO 2020, LETNIK 53

NAŠ ZBORNIK²

ZVEZA DRUŠTEV ZA POMOČ OSEBAM Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU SLOVENIJE



21. marec
dan Downovega sindroma

V nasilju je sila

Nasilje ima v svojem korenu besedo sila. Sila je moč. Nasilje se izvaja z močjo, s silo. Moč je v rokah močnejšega. Lahko je to telesna, umska, duhovna, finančna moč. Moč, ki se izvaja s silo z namenom, da bi si nekdo nekoga podredili, je nasilje. Močnejši uveljavi svojo voljo nad šibkejšim. Svoje moči in hotenja se zaveda. Včasih pa se moč in z njo nasilje porodi iz strahu, nemoči, obupa.

Ljudje z motnjami v duševnem razvoju in vsi drugi, ki so povezani z njimi, starši, skrbniki, pedagogi, vrstniki, sodelavci, se lahko znajdejo zdaj na eni, zdaj na drugi strani. Enkrat se nasilje izvaja nad njimi, drugič pa so nasilneži oni.

V tokratni številki Našega zbornika smo dali besedo odraslim: psihologinji in psihologu, pravnici, materi, pedagoginji. Razložijo nam, kaj pomeni nasilje, kakšne oblike ima, kdo ga izvaja in nad kom. Kdo so najpogostejše žrtve in zakaj. Kako je treba žrtve zavarovati in nasilje preprečevati. V ustanovah za vzgojo, izobraževanje, usposabljanje, delo in varstvo oseb z motnjami v duševnem razvoju se dogaja nasilje. Ne moremo si zatiskati oči. Dogaja se tudi za domačimi stenami pa tudi zunaj doma ali ustanov. Osebe z motnjami v duševnem razvoju so pogostejše žrtve nasilja, ker prevladuje prepričanje, da storilec ne bo odkrit in kaznovan. Če in ko pridejo taka dejanja na dan, dobijo močno publiciteto. Včasih nepreverjeno in tudi krivično.

Tudi nasilja med vrstniki je veliko. Kdo ve, ali ga bo mogoče kdaj izkoreniniti? Izstopajoči prestopki, kršitve predpisov ali nasilni izpadi občasno pritegnejo veliko pozornost, a so hitro pozabljeni. Problem pa ostane. Veliko redkeje se javno govori o starših in pedagogih, ki jih opraskajo, ogrizejo ali drugače poškodujejo njihovi otroci ali varovanci. Sami ne želijo govoriti o tem, da ne bi bili v očeh drugih videti kot nesposobni vzgojitelji. Toda tudi oni so žrtve, ki jih je treba zavarovati. Naučiti bi jih morali, kako naj zavarujejo sami sebe in druge, ki so v nevarni bližini osebe, ki pogosto iz njim nerazumljivih razlogov postane nasilna. Tudi o tem pišemo v tokratni številki Našega zbornika.

Osebam z motnjami v duševnem razvoju tokrat nismo dali besede. Pa bi bilo prav, da bi tudi one povedale svoje.

Tereza Žerdin

Teme v letu 2020:
Junij - Osebna asistenca
in družinski pomočnik

Avgust - Skriti talenti
Oktober - Stres ne izbira
December - Radi pojemo



NAŠ ZBORNIK

letu 53 - št. 2/2020
SLO ISSN 0340-655X
udk 376,3

Zbornik izdaja:

Zveza Sožitje - zveza društev
za pomoč osebam z motnjami
v duševnem razvoju Slovenije
Ljubljana, Samova 9,
Telefon: 01/43 69 750
Faks: 01/43 62 406
E-pošta: info@zveza-sozitie.si
<http://www.zveza-sozitie.si>
Izhaja šestkrat letno.

Založnik:

Forma 1 d.o.o., Ljubljana

Založniški svet:

Anka Pori, Matilda Šuman,
Helena Primc., Slava Donko,
Elizabeta Tučič

Založniško-uredniški odbor:

Helena Primc, Tanja Grunfeld,
Tanja Šoštarčič Tasič,
Tereza Žerdin, Tina Žnidaršič,
Zarja Vučič

Glavna in odgovorna urednica:

Tereza Žerdin

Jezikovni pregled: Vlasta Kunej

Oblikovanje: Aleša Vukosavljevič

Tisk: Forma 1 d.o.o.,
Samova 9, 1000 Ljubljana
Tel: 040 474 686

Celoletna naročnina:

17,90 eur, za ustanove 37,07 eur,
5% DDV je vključen v ceno.
Naročnino poravnajte na naslov:
Forma 1 d.o.o., Samova 9,
1000 Ljubljana

Številka transakcijskega računa:

02036-0012027662
pri Novi ljubljanski banki d.d.

Fotografij in rokopisov ne vračamo.
Gradivo za naslednjo številko mora
biti v uredništvu najkasneje
do 5. v mesecu pred izidom.

Na naslovni strani:
dan Downovega sindroma



Nasilje nad odraslimi z motnjo v duševnem razvoju

V zadnjih tridesetih letih so raziskave in literatura o nasilju nad nekaterimi ranljivimi skupinami doživele velik razmah. Počasi, a vztrajno prodira tudi v zavest javnosti spoznanje o razsežnosti in zavrženosti nasilja nad otroki, ženskami in nad starejšimi, še posebno v družini. Veliko stereotipov o tovrstnem nasilju izgublja svojo moč. Institucije sprejemajo posebne protokole za ravnanje z ranljivimi skupinami žrtev, z zakonskimi ukrepi se jim zagotavlja ustrezna pomoč, strokovnjaki se izobražujejo za delo z njimi. Žal pa to ne velja za vse ranljive skupine. Strokovna literatura o nasilju nad osebami z invalidnostjo predstavlja le manjši del v sicer obsežni literaturi o nasilju, še manjši del literature se nanaša na nasilje nad osebami z motnjami v duševnem razvoju. Tudi večina institucij, ki obravnavajo žrtve nasilja, tej skupini žrtev ne namenja posebne pozornosti.



Za to je več razlogov. V javnosti velja stereotip, da so osebe z motnjami v duševnem razvoju nevarne in da pogosto same storijo nasilna kazniva dejanja; pogostejša je predstava o njih kot o storilcih kakor pa o žrtvah, to pa dodatno pripomore k njihovi socialni izključenosti. Raziskave tega ne potrjujejo in kažejo, da te osebe storijo podobna kazniva dejanja in v podobnem obsegu kot drugi ljudje. Drug razlog za to, da je obravnavanje nasilja nad njimi zapostavljeno, je tudi v tem, da je še veliko ovir za njihovo popolno integracijo v družbo in so zato prizadevanja strokovnjakov in civilne družbe usmerjena predvsem na to področje.

1. Oblike nasilja

Osebe z motnjami v duševnem razvoju so prav tako žrtve vseh oblik nasilja kot ljudje

na splošno. Tako govorimo o fizičnem, spolnem, psihičnem, ekonomskem nasilju in tudi o zanemarjanju kot obliki nasilja. Vsaka od navedenih oblik pa ima pri teh osebah še nekaj posebnosti. Tako gre pri ekonomskem nasilju predvsem za zlorabo prejemkov, ki jih osebe prejemajo zaradi invalidnosti, v resnici pa z njimi razpolagajo tisti, ki skrbijo zanje. Psihično nasilje pa pogosto obsega tudi tele vrste ravnanja: pretirana zaščitniškost, ravnanje z odraslimi kot z otroki, usmiljeniški odnos do njih, odločanje v njihovem imenu (o stvareh, o katerih bi bile sposobne odločati same), prikrajšanje za stike z drugimi, nenehna kritika in nespoštovanje zasebnosti. Vse oblike nasilja se lahko dogajajo kjer koli (v domačem okolju ali zunaj njega), storilce lahko žrtve poznajo, jim zaupajo ali pa so storilci neznanci.

Osebe z motnjami v duševnem razvoju doživljajo tudi v ustanovah nasilje osebja ali drugih uporabnikov – to lahko kaže na toleranco institucije do takšnega ravnanja z uporabniki. Institucija izvaja nasilje nad uporabniki tudi s sistemom svojih pravil, s katerimi neutemeljeno posega v pravice uporabnikov ali z njimi ravna diskriminacijsko, nestrokovno ali ponižujoče, dovoljuje samovoljno ravnanje zaposlenih. Še težje prepoznavno je strukturno – sistemsko nasilje, ki je vpeto v družbeno strukturo in se kaže kot neenaka moč in posledično kot neenake življenjske možnosti. Pomeni zmanjšano stopnjo zadovoljevanja človekovih potreb in s tem zmanjšano kakovost življenja marginaliziranih skupin.

2. Pogostost nasilja

Velik del nasilnih dejanj ostane neprijavljenih, zato uradne statistike policije ali socialnih služb niso dober kazalnik obsega takšnega ravnanja. Ugotovitve o obsegu nasilja nad osebami z motnjami v duševnem razvoju zato izhajajo zgolj iz različnih raziskav. Tako pridobljeni podatki deloma niso zanesljivi zaradi številnih razlogov; raziskave uporabljajo različne metodološke prijeme (kot na primer analizo posamičnih primerov, anketiranje različno velikih vzorcev ljudi, izhajajo iz podatkov zgolj nekaterih ustanov). Kljub navedenim pomanjkljivostim pa lahko na podlagi večjega števila raziskav z gotovostjo sklenemo, da so osebe z različnimi vrstami invalidnosti dvakrat do petkrat pogostejše žrtve nasilja kot splošna populacija, med njimi pa je najvišja stopnja viktimizacije značilna za osebe s primanjkljaji na intelektualnem področju; so žrtve kaznivih dejanj celo štirikrat do desetkrat pogostejše kot osebe v splošni populaciji.

Raziskave so se tudi posebej ukvarjale z vprašanjem, kako spol žrtve z motnjo v razvoju vpliva na pogostost nasilja; razlike so se pokazale predvsem pri spolnih zlorabah, saj so ženske z motnjo v duševnem razvoju petkrat pogostejše žrtve spolnih zlorab kot ženske v splošni populaciji, moški z motnjo pa so celo enajstkrat pogostejše spolno zlorabljeni. Pri ženskah z motnjo v duševnem razvoju je bila kot posebna značilnost spolnega nasilja ugotovljena pogostost ponavljanja zlorab: analiza 100 primerov spolno zlorabljenih žensk z motnjo v duševnem razvoju (v starosti od petnajst let) iz Kanade, z Nove Zelandije in iz Združenih držav Amerike je pokazala, da je bila skoraj polovica žensk, ki so bile žrtev spolnega nasilja, spolno zlorabljenih desetkrat ali večkrat.

3. Razlogi za večjo viktimiziranost oseb z motnjami v duševnem razvoju

Vsi dejavniki, ki vplivajo na nasilje, so navzoči tudi pri nasilju nad osebami z motnjami v duševnem razvoju, invalidnost teh oseb pa je gotovo pomemben dodatni dejavnik. Tako veliko avtorjev poudarja, da lahko te osebe napačno razumejo socialne interakcije in so prepričane, da so vsi ljudje dobronamerni, zato postanejo lažje tarče. Osebe z motnjami v duševnem razvoju z lažjimi primanjkljaji na intelektualnem področju so pogosto integrirane v skupnost, zaradi svoje želje po integraciji pa so ranljivejše, predvsem glede spolnega nasilja. Pomemben dejavnik nasilja te vrste je tudi pomanjkanje znanja o spolnosti in spolnih

zlorabah. Drugi dejavniki so še: zmanjšana možnost za obrambo in prijavo dejanja zaradi težav v komuniciranju, osebe privolijo v neželjeno ravnanje zaradi strahu pred izgubo socialnih stikov, žrtve so lahko od storilcev odvisne pri opravljanju vsakodnevnih opravil. Nekateri raziskovalci iz Združenih držav Amerike poudarjajo, da zaradi deinstitutionalizacije veliko oseb z motnjami v duševnem razvoju živi v nevarnih okoljih ali življenjskih skupnostih in so lahke tarče storilcev. Vendar tega ne smemo razumeti kot razlog proti deinstitutionalizaciji, saj se tudi v institucijah dogaja nasilje osebja in drugih uporabnikov ter institucionalno nasilje. Navedeno stališče poudarjam zato, ker želim opozoriti, da morajo biti osebe z motnjami v duševnem razvoju zunaj institucij (v domačem okolju ali posebnih življenjskih skupnostih) deležne posebne pozornosti tudi zato, da se prepreči nasilje nad njimi.

4. Storilci

Raziskave kažejo, da večino storilcev nasilnih dejanj svoje žrtve, osebe z motnjami v razvoju, poznajo. To še posebno velja, kar zadeva spolno nasilje; ameriška raziskava kaže, da celo 97 do 99 odstotkov storilcev žrtve pozna, saj je med storilci 32 odstotkov njihovih družinskih članov, 44 odstotkov pa oseb, ki so povezane s skrbjo zanje, kot na primer osebje v institucijah, vozniki, osebni pomočniki. Če osebe z motnjami v duševnem razvoju bivajo v institucijah ali del dneva preživijo v njih, so storilci tudi drugi uporabniki teh institucij s podobnimi primanjkljaji. Zaradi stalnega nadzora in odvisnosti uporabnikov od osebja je ob nasilju v institucijah obseg neprijavljenih zlorab še posebno velik.

Ker je med storilci veliko oseb, ki skrbijo za osebe z motnjami v duševnem razvoju (v institucijah in v družini), se zdi, da ima med dejavniki nasilja posebno vlogo stres oseb, ki nastane, ko so osebe z motnjami v duševnem razvoju zelo odvisne od njih. Visoka stopnja stresa naj bi namreč povzročala več zlorab. Vendar pa raziskave niso potrdile tega t. i. odvisnostno stresnega modela.

5. Temno polje

Dejavniki, ki povečujejo ranljivost oseb z motnjami v duševnem razvoju in s tem tudi njihovo viktimiziranost, so hkrati dejavniki, zaradi katerih je delež prijavljenega nasilja nad njimi majhen. Čeprav so navedeni že prej, nekatere še posebej izpostavljam:

- zlorabljene osebe ne prepoznajo viktimizacije zaradi pomanjkljivega znanja ali ker je viktimizacija tako pogosta, da je postala del njihovega vsakdanjega življenja;
- pomanjkanje informacij, kako naj podajo prijavo;
- slaba samopodoba;
- težave v komuniciranju;
- strah pred posledicami prijave;
- odločitev za prijavo je še posebno težka, če storilec skrbi za žrtev ali je njen družinski član.

Navedenim razlogom dodajamo še enega, pogosto spregledanega. Ker se osebam z motnjami v duševnem razvoju pogosto ne verjame, da so bile žrtve nasilja (še posebno, če gre za spolno nasilje), je delež obsojnih storilcev majhen. Nekateri raziskave iz tujine kažejo, da se v več kot polovici prijavljenih primerov ni zgodilo nič. Razlog za neprijavo je lahko tudi prepričanje, da ne bo žrtvi nihče ne verjel ne pomagal.

Ocene velikosti temnega polja (deleža neprijavljenega nasilja) so različne. Nekateri menijo, da je neprijavljenih 40 odstotkov kaznivih dejanj zoper osebe z lažjim primanjkljajem na intelektualnem področju in kar 70 odstotkov kaznivih dejanj zoper osebe s težjimi primanjkljaji na različnih področjih. Zanimiva je ugotovitev ameriške raziskave, da je samo 37 odstotkov žrtev z različnimi ovirami prijavilo nasilje. Ko so raziskovalci upoštevali še prijave njihovih družinskih članov, se je delež prijavljenih primerov nasilja zvišal na 51,7 odstotka. Na ugotovitve te raziskave opozarjam, zato ker kažejo, da je treba z možnostjo in načinom prijave seznaniti ne le osebe z motnjami v duševnem razvoju, temveč tudi njihove družinske člane.

Zaradi velikega temnega polja ostajajo neraziskana vprašanja ne le o obsegu, pač pa tudi o ozadju zlorabe, značilnostih storilcev in žrtev, dinamiki med storilcem in žrtvijo. Predvsem pa je posledica opustitve prijave nadaljevanje nasilja, žrtve pa ne prejmejo ustrezne pomoči. In kaj storiti, da bi se delež prijav povečal? Predvsem je treba osebe z motnjami v duševnem razvoju ustrezno seznaniti s tem, kaj je zloraba in kako podati prijavo. Enako velja za njihove družinske člane in osebe, ki prihajajo v stik z njimi v različnih institucijah. Podobno kot pri mladoletnih žrtvah bi bilo treba tudi določiti, da so zlorabo po zakonu dolžni prijaviti strokovni delavci v različnih institucijah (zdravniki, socialni delavci, zaposleni v institucijah za delo z osebami z motnjami v duševnem razvoju, učitelji itn.).

*Dr. Katja Filipčič,
izredna profesorica za kazensko
pravo in kriminologijo,
Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani*

Medvrstniško nasilje pri otrocih s posebnimi potrebami

Raziskave kažejo, da so otroci s posebnimi potrebami bolj izpostavljeni nasilju kot njihovi vrstniki brez motenj. Pri pojavu nasilja prevzamejo različne vloge: žrtev, nasilnež, žrtev in nasilnež hkrati.

Otroci s posebnimi potrebami so zaradi svoje drugačnosti pogosto izpostavljeni medvrstniškemu nasilju. Namen tega je prizadeti in prestrašiti žrtev s trpinčenjem, zafrkavanjem, zlorabljanjem, grožnjami, mučenjem; s tem si nasilnež povečuje občutek moči ali pridobiva materialne dobrine. Pomembna je torej preventiva pred pojavom nasilja. Zanima nas kakšne ukrepe izvajajo šole ob nasilju, opredelili bomo pojem medvrstniškega nasilja, vrste in oblike ter dejavnike, ki vplivajo nanj, kdo so vpleteni in njihove značilnosti, kako zmanjševati ta pojav, kakšno vlogo imajo pri tem šole, učitelji, otroci, starši ter kateri preventivni ali intervencijski programi so učinkoviti. Zanima nas pogostost medvrstniškega nasilja, kako so s to problematiko seznanjeni učitelji ter katere ukrepe in preventivne dejavnosti za preprečevanje medvrstniškega nasilja izpeljujejo.

Otroci s posebnimi potrebami se razlikujejo od vrstnikov, ker zaradi različnih motenj v razvoju pogosto potrebujejo prilagojeno izobraževalno podporo in ker drugače delujejo na socialnem področju. Pogosto imajo te-



žave pri vedenju in čustvovanju, velikokrat so tudi družbeno izolirani, pogosto si napačno razlagajo vidna ali slušna sporočila, so manj pozorni, ne zmorejo slediti pogovoru, imajo težave pri sledenju navodilom, zaradi slabših intelektualnih sposobnosti ne prepoznajo nadlegovanja, imajo slabše socialne spretnosti, so osamljeni, težje sklepajo prijateljstva, imajo specifične učne težave, so pogosto izključeni iz skupinskih oblik dela, imajo čustvene težave, težave v medosebnih odnosih ...

Medvrstniško nasilje je dejanje, za katero je značilno nesorazmerje moči med nasilnežem in žrtvijo (ena ali več oseb), in to dejanje lahko traja dlje časa. Vedno so poleg tudi opazovalci, ki lahko ustavijo nasilje,

samo opazujejo, se bojijo izpostaviti ali spodbujajo nasilneža. Poznamo različne oblike medvrstniškega nasilja, med njimi je najpogostejše besedno nasilje (vzdevki, žaljivke, lažne govornice itn.), telesno nasilje (odrivanje, boksanje, klofutanje, pljuvanje, lasanje, omejevanje gibanja, poškodovanje posameznikove lastnine itn.), psihično nasilje (osamitev, grožnje, žaljive kretnje, ustrahovanje, trpinčenje itn.), ekonomsko nasilje, izsiljevanje (denar, grotne dobrine, da opravi njegovo delo itn.), elektronsko, spletno nasilje (žaljive objave, grožnje, negativna sporočila, kraja gesel itn.), spolno nasilje (otipavanje, neprimerni izrazi, neprimerne geste itn.), rasistično nasilje (poniževanje, odtegotovanje pravic) ...

Dejavniki tveganja za medvrstniško nasilje so:

- otrokova osebnost in družina – otrok je na primer žrtev družinskega nasilja, pretirane strogosti, nesmiselnega kaznovanja;
- otrokovi sovrstniki – želja po priljubljenosti, neprimerno, pomanjkljivo socialno vedenje;
- šolski sistem – učiteljeva osebnost, neugodno psihosocialno ozračje v šoli, prevelika storilnostna usmerjenost, neustrezni medosebni odnosi, slabe razmere za gibanje, telesno sprostitev, neustrezni odzivi šole na nasilne dogodke.
- mediji – gledanje nasilnih prizorov, nasilje na javnih krajih, posnemanje nasilnih dejanj.

Značilnosti vpletenih v medvrstniško nasilje: Nasilnež in žrtev imata težave z medosebnimi odnosi, s samopodobo in čustvene težave.

Ker so lahko otroci s posebnimi potrebami hiperaktivni, imajo vedenjske težave, se v skupini počutijo izolirane, nepriljubljene, manjvredne, radi pa bi imeli pomembno mesto, sčasoma razvijejo nasilen odnos do sošolcev, ki jim omogoča, da se počutijo varnejše in bolj upoštevane.

Nasilneži so lahko:

- reaktivni – jeza, nizka frustracijska toleranca, samoobramba;
- proaktivni – želijo si ugodnosti, gmotnih dobrin.

Značilnosti nasilnih oseb so agresija, telesna moč, impulzivnost, želja po nadzoru, nadrejenost, tesnoba, napetost, občutljivost, sovražnost, koristoljubje, slab nadzor jeze, nizka toleranca, pravilom se ne podreajo ... Nekateri otroci s posebnimi potrebami pa so lahko manj odzivni, ne govorijo, se počas-

neje gibajo, se ne branijo, imajo avtistične motnje (primanjkljaji v socialni interakciji in komunikaciji), imajo slabo samopodobo, se ne zavedajo nevarnosti, imajo manj razvite socialne spretnosti, se težje prilagajajo okolju, družbi, imajo težave pri reševanju problemov, zato lahko hitro postanejo žrtve nasilnežev.

Žrtev je lahko:

- pasivna – podrejena, šibka, previdna, mirna, pasivna, žalostna, tesnoba, s slabo samopodobo, s slabšimi kognitivnimi sposobnostmi, neprivlačna, osamljena, se ne brani;
- izzivalna – agresivna, tesnoba, razdražljiva, neuspešna pri obrambi, hiperaktivna, nezbrana, povzroča napetost pri ljudeh, drugi jo odklanjajo, lahko trpinči šibkejše od sebe.

Njeni odzivi so lahko jok, strah (pasivne), ignoriranje, poišče si ustrezno pomoč ali sama postane nasilna.

Pri žrtvah lahko opazimo tele znake:

- primarni – modrice, poškodbe, strgana oblačila, poškodovani osebni predmeti, povedo, da se jim posmehujejo, norčujejo, jih nadzirajo, izzivajo, tepejo ipd.;
- sekundarni – socialno izolirani, vedno v bližini učitelja, sami pri igri, občutki tesnobe, negotovi pred razredom, žalostni, nesrečni, spremenljivega razpoloženja, občasni čustveni izbruhi, ne pripeljejo sošolcev domov, niso povabljeni na rojstne dneve, čutijo strah pred šolo, imajo glavobole, bolečine v trebuhu, nemiren spanec, so jokavi, polni strahov, brez denarja, grizejo si nohte, se lahko samopoškodujejo ...

Pomembno vlogo pri nasilnem dejanju imajo opazovalci.



Ti so lahko:

- podporniki nasilnežu – s smehom, spodbudami krepijo neprimerno vedenje;
- posnemovalci nasilneža – nasilju se pridružijo;
- nevpleteni – zaradi strahu pred posledicami raje ne posegajo v nasilje;
- branilci žrtve – branijo žrtev, ustavijo nasilneža, pokličejo na pomoč.

Varovanje pravic učencev s posebnimi potrebami do brezplačnega in ustreznega izobraževanja ter pravic drugih učencev in učiteljev do varnega učnega in delovnega okolja je pogosto misija nemogoče.

Učitelji so velikokrat zaskrbljeni:

- za varnost učencev v razredu (nasilni učenci, ki so nevarni sebi ali drugim in povzročajo hude telesne poškodbe);
- glede dvojnih meril za disciplinske ukrepe (upoštevanje vsakršnih enkratnih okoliščin učenca pri odločanju, zapletene, nasprotno si smernice za učence s posebnimi potrebami, v nasprotju z ustaljenimi kodeksi ravnanja za njihove vrstnike brez invalidnosti);
- glede omejenih možnosti sankcij, ko s frustrirajočimi poskusi (in neuspehi) nadziranja vedenja nasilnih in motečih učencev zaradi zakonskih okvirov, ki omejujejo njihove disciplinske možnosti, ne morejo preprečiti pojavljanja nasilja;
- zaradi napetosti in nestrpnosti v šolskem prostoru, med starši in šolo.

Tudi učitelji so lahko žrtve nasilnega incidenta v šoli. Ti se pri delu ne počutijo več varno, strah jih je nasilnih učencev, pogosto pa so tudi razočarani, ker ne dobijo ustrezne podpore sodelavcev in vodstva, ko se zgodi kak incident.

Tako se v učnem procesu pogosto ne moremo izogniti navzkrižju med pravicami otroka s posebnimi potrebami ter interesi drugih otrok in osebja, ki lahko postanejo žrtve nasilnega vedenja tega otroka. Če je velika verjetnost, da bo učenec s posebnimi potrebami poškodoval sebe ali druge, se zanj pogosto ne sprejemajo odločitve v korist vseh učencev, temveč se nasilnež vrne v šolo, kjer so se že do tedaj ukvarjali s specifičnim vedenjem, zaradi katerega je bil sprva odstranjen. Dejanja šole so še dodatno omejena, če se starši ne strinjajo z odločitvijo na primer o začasni izključitvi oziroma premestitvi učenca, četudi je ta zasnovana na dejstvih in zaskrbljenosti učiteljev zaradi otrokovega motečega in

agresivnega vedenja. Res je, da je pri odločanju treba spoštovati pravice staršev, žal pa se lahko pojavi velika stopnja napetosti, ko se starši in učitelji ne strinjajo. Z uporabo strategij za preprečevanje nasilja bomo zmanjšali in zajezili medvrstniško nasilje. Te strategije pa so: ozaveščanje o nasilju vseh udeležencev šolskega procesa, pravilih šolskega reda, natančna poročila šole o nasilnih dogodkih, protokol ravnanja ob medvrstniškem nasilju, vzgojni načrt dela z žrtvijo in nasilnežem, spodbudno šolsko ozračje, stalni nadzor nad učenci, ureditev prostorov za gibanje, izbira interesnih dejavnosti, izvajanje preventivnih programov, vsakodnevno sodelovanje med starši, šolo in učitelji, pritegnitev učiteljev v time, kjer si lahko izmenjujejo izkušnje, ustrezno izobraževanje učiteljev, staršev ...

Pri tem imajo pomembno vlogo učitelji v razredu, ki naj bi skrbeli za dobre odnose med učenci, spodbujali medosebno pomoč, nadzirali stike med učenci, pritegovali izolirane učence v skupinske dejavnosti, učili otroke socialnih spretnosti, skupaj z učenci oblikovali oddelčna pravila in sankcije za kršitve, vedno pohvalili želeno vedenje (podpora pozitivnemu vedenju), skrbeli za dobre medosebne odnose med učenci in učitelji, imeli pozitivno držo, spodbujali medosebno pomoč in skupinsko učenje, sodelovanje, povabili še prostovoljce v obliki vrstniškega svetovanja (mediatorji).

Kakšni pa naj bi bili ukrepi, če se nasilje vseeno pojavi?

1. Takoj ukrepamo, nasilje ustavimo, poskrbimo za varnost žrtve, drugih udeležencev, obvestimo starše.
2. Zberemo informacije, naredimo zapis dogodka, obravnava pri šolski svetovalni delavki – pogovor z žrtvijo, nasilnežem,

opazovalci.

3. Izpeljava ustrezne intervencije – informacija o nasilju, pri tem navedemo vsa strokovna opazanja, pošljemo pisno ali elektronsko, lahko pa tudi po telefonu na center za socialno delo.
4. Spremljamo dogajanje, zapis izpeljanih korakov, strokovno poročilo.
5. Podajanje usmeritvenih sporočil o opravljenih začetnih dejavnostih za varstvo žrtve in pomoči.

Pomoč žrtvi lahko obsega:

- svetovalni pogovor: zavedati se moramo, da otrok potrebuje čas, da mu verjamemo, da ima pravico čutiti strah, sram, moramo mu ponuditi zaščito, poskrbeti za njegovo varnost in dopovedati, da ni sam kriv za nasilje;
- individualen ali skupinski trening spretnosti, da se bo znal postaviti zase, se odzval ob nasilju, poiskal pomoč, se opolnomočil, da bo naslednjič znal sam rešiti težave, pri tem si bo izboljšal zaupanje vase.

Pri pogovoru z nasilnežem je treba biti pozoren na:

- lastne negativne občutke do otroka in se od njih načrtno distancirati;
- poskušati razumeti njegovo perspektivo;
- ugotoviti, kaj je hotel doseči, se pogovoriti o tem, ali je to dobil, kako bi lahko ravnal drugače, kaj je storil drugemu, kako se je počutil takrat, kako se počuti zdaj;
- kako bo popravil škodo.

Sankcije za storjeno medvrstniško nasilje so odvisne od številnih dejstev in okoliščin in so lahko v obliki šolskega pripora, tečaja obvladovanja jeze, individualiziranega načrta za spremembo vedenja, restitucije, pre-

mestitve, začasne izključitve, kot alternativni vzgojni ukrepi, izobraževanje, učenje socialnih spretnosti, sodelovanje z zunanjimi strokovnjaki in institucijami ...

Metode in dejavnosti za zmanjševanje medvrstniškega nasilja so lahko v obliki pogovorov, filmov, delavnic, okroglih miz, igre vlog, zgodb, kvizov, zgledov, delavnic, projektov, skupnih predavanj o medvrstniškem nasilju ...

Učitelji naj bodo pozorni na pojav medvrstniškega nasilja, dobro morajo poznati značilnosti učencev s posebnimi potrebami, udeležijo naj se izobraževanja na temo nasilja, kjer bodo dobili znanje, s katerim se bodo lahko brez strahu spoprijeli z nasiljem v razredu. Koristne so tudi delavnice za učence, na katerih se usposabljaajo za večjo samozavest, kako se postaviti zase, kako ukrepati ob nasilju, na koga se lahko obr-

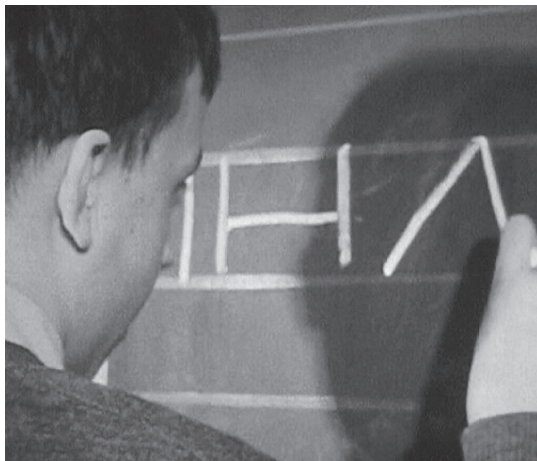
nejo, tečaji samoobrambe, prostori za sprostitev, prostor za sprostitev jeze in frustracij.

Strokovni delavci, starši in vsi, ki smo udeleženi v pedagoškem procesu, se žal premalokrat zavedamo, kako pomembno je, da prepoznamo in preprečimo že prve oblike medvrstniškega nasilja.

Otroci s posebnimi potrebami so vizualno in osebnostno drugačni od svojih vrstnikov. So ranljivi in hitro postanejo žrtve ali pa se zaradi lastne agresivne osebnosti znajdejo v vlogi nasilneža. Izraz pomoč je v resnici itipomoč; otrokom želim, da bi prejeli moč, s katero se bodo uprli nasilnežu in ustavili nasilje.

*Mojca Jerovšek Toth, univ. dipl. psih.,
Center Janeza Levca Ljubljana,
Oddelki vzgoje in izobraževanja Jarše,
svetovalna služba*

Strategije za umirjanje vedenja in preprečevanje konflikta



»Pred leti se je v Zavodu za gluhe in naglušne otroke v Ljubljani šolal fant z Aspergerjevim sindromom in družinsko zgodovino nasilja. V skupini za socialne igre se je, ko nisem sprejel njegovega predloga, umaknil, začel izzivati, nagajati in se opozicionalno vesti, tako da socialne igre niso bile več mogoče. Potem ko sem zahteval, naj zapusti razred, je izbruhnil besedno in telesno. Moral sem ga prijeti in ga umirjati v posebni sobi. Takrat sem se prvič srečal z učencevim nasiljem.«

Takih in podobnih otrok srečujemo v naši vsakdanji praksi čedalje več. Pa ne samo pri nas, temveč tudi v svetu. Leta 2013 je bilo v Veliki Britaniji (Brown, 2015) zaradi vedenja vsak teden izločenih iz šole za nekaj dni 4100 otrok. V poročilu Kazalniki zločinov in kazni v Združenih državah Amerike (Brown, 2015) je zapisano, da je leta 2011 in 2012 10 odstotkov učiteljev v javnih šolah doživelo grožnjo in 6 odstotkov (od tega 8 odstotkov v osnovni šoli) je bilo telesno napadenih.

Pomembno se mi zdi, da se strokovni delavci počutimo varno, ko se spopadamo z izzivalnim vedenjem otrok. Pomembni so naši občutki in čustva. Vedeti moramo, kdaj smo zakonsko zavarovani. Potrebujemo strategije za preprečevanje motečega vedenja – deeskalacije konfliktov.

Eden od uveljavljenih načinov umirjanja vedenja je tudi metoda Team Teach, celostni prijem, ki obsega širok spekter strategij. Večina strategij (95 odstotkov) je preventivna:

- umik iz prostora, preusmerjanje, spremembe, ureditev okolja, struktura časa, prostora in poučevanja, pomoč vizualnih strategij;
- nebesedna govorica: pozitivni in asertivni prijem, položaj in telesna drža, izrazi obraza, intonacija, mirnost in odločnost, upoštevanje osebnega prostora, gibanje rok, nenapadalni prijem;
- jezikovne strategije: preprosta pozitivna sporočila, preusmerjanje, pohvala, nagrade, posledice, jaz-sporočila, humor itn.;
- potrebne pa so tudi fizične strategije omejevanja: spodbude, vodenje, spremljanje, držanje, omejevanje, fizično posredovanje.

Metoda Team Teach uči, da se je modro



izogibati fizičnim intervencijam. Uporabljamo jih v skrajnih položajih, ko je treba preprečiti samopoškodbo, poškodbo drugih otrok in odraslih, veliko škodo in kriminalno dejanje.

Telesno omejevanje otrok je v Sloveniji že dolgo tabu, pri tem je veliko nejasnosti in zmede. O tem premalo govorimo, mogoče šepetamo individualno, nikakor pa ne govorimo javno. Nekako nas je sram in se počutimo neuspešne, če moramo otroka fizično omejiti. Seveda domnevam, da smo preventivno uporabili vse strategije, da se to ne bi zgodilo. Včasih kljub vsem našim prizadevanjem nastane položaj, ko moramo uporabiti fizično omejevanje. Takrat se navadno odzovemo, kot vemo in znamo, pogosto na račun varnosti nas ali otroka. Potrebujemo varne intervencije, varno fizično omejevanje brez uporabe pretirane sile.

Ali lahko poučujemo in vzgajamo otroke brez telesnega stika (rokovanje, čestitanje, daj mi petko, trepljanje po ramenih, objem itn.)?



Stevilne raziskave govorijo v prid telesnemu dotiku, saj kažejo, da imajo učitelji tako boljše odnose z učenci in boljše učne dosežke. Če bo naš otrok skočil na okno, ali ga ne bomo prijeli in zadržali? Strokovni delavci smo dolžni poskrbeti za varnost otrok. To se pravi, da obstajajo izjemne, skrajni položaji, ko je potrebno fizično posredovanje. Če presodimo, da lahko otrok poškoduje sebe ali druge, naredi veliko škodo ali kriminalno dejanje, in menimo, da je varneje, da ga fizično zadržimo, potem smo to dolžni storiti. Za take intervencije potrebujemo zakonsko podlago. Raziskave tudi kažejo, kako uspešne so metode deeskalacije. Leta 2004 so na primer na Portsmouth University ugotavljali učinkovitost treninga deeskalacije, tako da so ovrednotili okoli 500 vrst usposabljanja v letih od 2000 do 2003. Izidi so pokazali zelo pozitivne učinke treninga.

Strokovnjaki Britanskega inštituta za učne težave so leta 2010 navedli, da strokovni delavci lahko uporabijo pozitivne telesne intervencije, če je nujno in upravičeno, da bi zagotovili varnost otrok. Poudarili pa so potrebo po specifičnem treningu deeskalacije in prijemov, da bi se preprečile

poškodbe in škoda. Poudarili so tudi pomen napisanega načrta ali protokola, ki ga podpišejo starši in otrok.

Do skrajnih položajev prihaja. Metoda Team Teach uči varne fizične strategije, s katero se ne povzroča bolečin in poškodb. V našem zavodu imajo vsi delavci potrjen in priznan tečaj obvladovanja vedenja otrok, nekateri med njimi pa smo usposobljeni, da to znanje širimo naprej (tutorji).

Program deeskalacije temelji na pozitivnem prijemu (pozitivno ravnanje), primernem za posameznike z izzivalnim vedenjem. Deeskalacija je v bistvu dobro vodenje otroka. Ko se otrok vede izzivalno, moramo komunicirati samozavestno, pozitivno, mirno in asertivno, tudi če ne čutimo tako.

Team Teach pedagoške delavce uči, da ocenijo tveganje in poskrbijo za varnost vseh. Tudi fizične strategije so varne in ne povzročajo bolečin in poškodb. Vedno se moramo vprašati: ali je telesno posredovanje nujno, primerno, sorazmerno in v otrokovo dobro. Seveda pa fizična intervencija ni črno-bela, temveč v velikem delu sivo področje. Izkušnje iz Velike Britanije kažejo, da strokovni delavci veliko raje preprečijo izpade, kot uporabijo fizične prijeme.

Opravljenih je bilo nekaj raziskav, ki ponazarjajo učinkovitost metode Team Teach:

- Leta 2004 sta Cotton in Selman poročala, da je uporaba metode Team Teach na eni od šol zmanjšala število incidentov za 90 odstotkov, izključitev ni bilo.
- Dean Cotton je leta 2010 proučeval učinkovitost prijema deeskalacije na različnih šolah. Ta se je za 54 do 93 odstotkov.

Otroci zaradi anksioznosti, senzornih, komunikacijskih in kognitivnih težav lahko izgubijo varnost in nadzor nad svojim vedenjem. Stisko pogosto izražajo s pove-

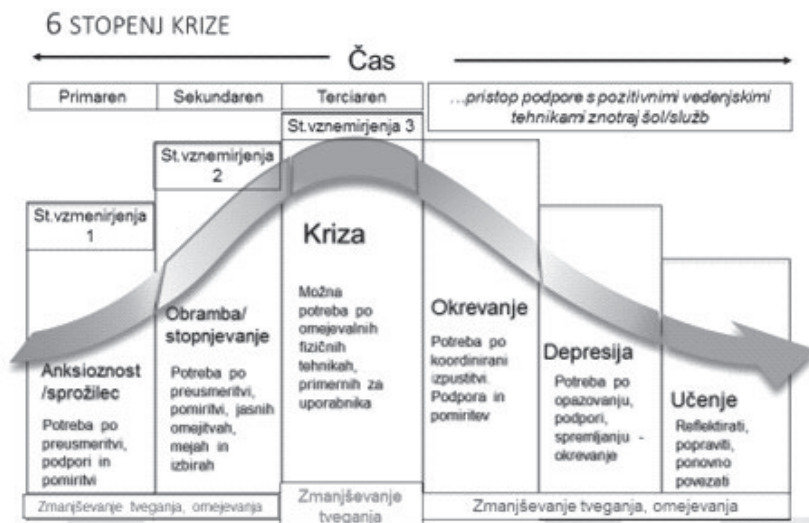
čevanjem vznemirjenosti do vrelišča, ko pride do izpada, ki ga imenujemo čustveni zlom (angleško »meltdown«). Čustvene zlome moramo razlikovati od čustvenih izpadov (»temper tantrum«).

Kako se čustveni izpad razlikuje od čustvenega zloma?

- Čustveni izpad je zavestno dejanje, manipulacija, da bi z vedenjem dosegli želeni cilj. Otrok se povsem zaveda okolice. Temper tantrum pa je načrtovan in natančno usmerjen na določeno osebo, ki je ranljiva. Je naučeno dejanje, ki bo pogostejše, če je uspešno.
- Čustveni zlom pa je neprosto voljen in nezaveden odziv. To je skrajnostni čustveni in vedenjski odgovor na stresni položaj, predolgo izpostavljenost na senzorne sprožilce ali kognitivno prezaščenost. Čustveni zlom ni načrtovan, ni zavestna odločitev ali iskanje pozornosti.
- Pri zlomu naraščata nenadzorovana anksioznost in vedenje, s katerim se otrok

poskuša umiriti. Pri izpadu lahko otrok brca, vpije, krili, vendar je to vedenje pod nadzorom in otrok se hitro umiri, ko doseže svoje.

- Če pri izpadu uporabljamo strategije za čustveni zlom, nagrajujemo izzivalno vedenje. Pri izpadu je pomembna doslednost. Tu ni razpravljanja, barantanja in kompromisov. Pomembne so posledice. Če pri čustvenih zlomih uporabljamo strategije za izpade, povzročamo še več stresa in nismo učinkoviti. Edini način, da zmanjšamo število zlomov, so preventivne strategije pred čustvenim zlomom. Poskrbeti moramo za varnost, omejiti moteče dražljaje (hrup, vonjave ipd.), umik iz stresnega okolja. Za umiritev so uporabne: najljubša glasba, mehke živali, predmeti otrokovih interesov, petje, prijeten zaseben prostor, trampolin itn. Najuspešnejša je preventiva (rutina, obredi, izogibanje množic, močne svetlobe, temperaturnih sprememb itn.



Šest stopenj čustvenega zloma:

Prva in druga faza: Pred izbruhom pri posamezniku vedno poteka bolj ali manj viden proces. Pred vsakim izbruhom se najprej pojavi sprožilec (dogodek, misel, okoliščine), ki se nam morda včasih zdi nepomemben, zanemarljiv, nekoga drugega bo pa ta sprožilec zelo vznemiril. Oseba to najprej izkazuje z nekim manj opaznim vedenjem ali ravnanjem, nato pa svoje vedenje stopnjuje. Če se »sprožilec« ne odstrani ali se otrokova pozornost ne preusmeri, otrok vedenje stopnjuje, vse dokler ne pride do izbruha. Pomembno je, da lahko v prvih dveh fazah izbruh preprečimo s preventivnimi strategijami:

- Ocena, kaj otrok potrebuje (učno pomoč, ne zmore naloge, umik iz položaja, pogovor ipd.). Je položaj ogrožajoč? Moramo poskrbeti za varnost? Potrebujemo pomoč druge osebe? V celoti delujemo umirjeno.
- Skušamo preusmeriti pozornost (Zamenjamo dejavnost, otroku lahko damo nalogo, naj gre iskat kaj za nas, uporabimo ga kot pomočnika ... Ko naredi nekaj za

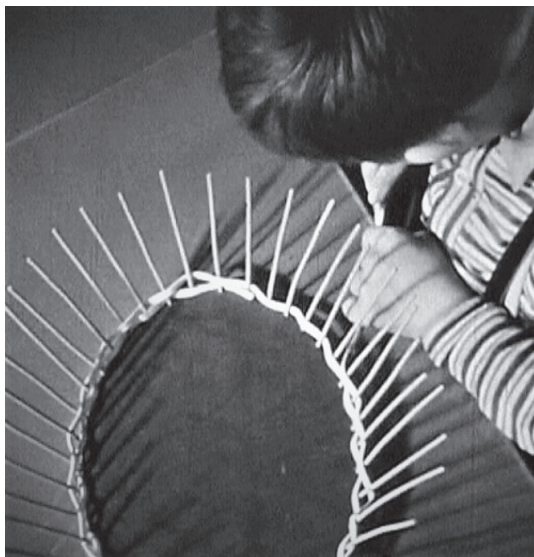
nas, ga pohvalimo, izkažemo hvaležnost za pomoč in sodelovanje.).

- Otroku govorimo, KAJ NAJ DELA, preusmerimo pozornost na nekaj pozitivnega, kar se mu zdi zabavno, kar ga zanima ali zaposluje. Ponudimo mu alternativne možnosti, otrok naj ima na izbiro več možnosti. Če ne more več delati naloge, se dogovorimo, naj jo opravi naslednji dan.
- Ponudimo izhod iz položaja, preden bi se stvari še bolj zapletle.
- Delujemo mirno, asertivno, pozitivno itn.

Tretja faza: izbruh

- Poskrbimo za varnost v okolju. Otroka umaknemo v drug prostor ali umaknemo druge otroke in ostanemo z otrokom v razredu. Če ni nevaren sebi, drugim, če ne dela škode ali kaznivega dejanja, mu pustimo prostor in čakamo, da se umiri. Če je nevaren, ga primemo v neboleč prijem, da zavarujemo sebe ali njega.

Četrta in peta faza: Otroku ponudimo, kar menimo, da potrebuje: tišino, mir, umik,





vodo, odprto okno zaradi svežega zraku, priljubljeno igračo. Najprej ga pustimo, da se umiri, opazujemo, kaj potrebuje, morda še ne želi komunicirati. Ponudimo kozarec vode, robček, stranišče. Dajemo mu podporo, pomiritev. Otroka poslušamo, opazujemo, pokažemo, da nam je mar. Nikakor mu ne pridigamo, se ga ne dotikamo, mu ne očitamo itn. Če tega ne upoštevamo, je nevarno, da bi se izbruh ponovil.

Šesta faza: Učenje po incidentu se začne, ko se otrok popolnoma umiri in je pripravljen na pogovor. Ta poteka po vprašanjih:

- a. Kaj se je zgodilo?
- b. Kako se je ob tem počutil? Katere misli so bile v njegovi glavi?
- c. Kaj lahko naredi naslednjič, ko se bo tako počutil in mislil?
- č. Določiti dobre izbire in slabe odločitve.

Tako se uči otrok novega vedenja uspešneje kot s kaznijo. Posledice so potrebne, vendar ne smemo pozabiti na učenje novega vedenja.

Sklep:

Danes je pred strokovnimi delavci veliko izzivov glede vedenja otrok, zato se moramo naučiti novih tehnik za umirjanje in obvladovanje vedenja. Veliko teh strategij že uporabljamo, nekaj smo jih pozabili, nekaj strategij pa je novih. Te strategije so zbrane v podobnih prijemih, kot jih vsebuje metoda Team Teach. Z njo imajo v Veliki Britaniji pa tudi v Sloveniji že dobre izkušnje, saj se že nekaj let uporablja tudi pri nas.

Literatura:

- Allen, B. in Matthews, G. (2015). Team Teach Work Book. St. Leonards on Sea: Steaming Publications.
- Brown, S. (2015). ASD & De-escalation Strategies, London.
- Cotton, D. (2010). The Effect of Team Teach Training. Spletna stran: www.pbstraining.co.uk.
- Hozjan, H. (2019). Pomen načina sporočanja pri umirjanju vedenja. Cogito 14.
- Kuhar, D. (2019). Umirjanje vedenja pri otrocih z avtističnimi motnjami. Cogito 14.
- Kuhar, D. (2017). Strategije za umirjanje napetosti in preprečevanje konflikta (de-eskalacije) ter reagiranje ob težavnem vedenju s poudarkom na fizičnem omejevanju. Cogito 13.

*Dušan Kuhar,
psiholog v Zavodu za gluhe in naglušne, Ljubljana*

*Fotografije: iz arhiva Centra Janeza Levca,
posnete pred petdesetimi leti*



Umirjanje vedenja po metodi Team Teach

Učitelji v posebnem programu vzgoje in izobraževanja se pri svojem delu srečujemo s številnimi položaji, ko vedenje učencev ogroža njih same in okolico. Pogosto se počutimo nemočne in osamljene. Učitelj potrebuje pri umirjanju vedenja otrok posebno znanje. Seminar Team Teach, ki ga je vodil psiholog Dušan Kuhar, nam je pomagal prepoznati spiralo nastanka konflikta in nas pripravil za reševanje konfliktov.

Učitelj vpliva na ozračje v razredu. Njegov odziv na neki dogodek odloči, ali bo kriza večja ali manjša.

Seminar je organiziran kot šest- ali dvanajsturna delavnica. Udeleženci prejmejo certifikat, ki je veljaven 24 mesecev. Metoda Team Teach razvija tehnike za spodbujanje pozitivnega vedenja in temelji na krepitvi pedagoške samozavesti. Ta predvidi možne dogodke in oceni tveganje za neželjeno vedenje. Učitelj mora učencem preprečiti dejanja, ki bi jih pozneje obžalovali, poškodovanje ljudi in stvari.

Kakšno vedenje učitelje čustveno najbolj prizadene? Upor, zaničevanje, žaljiva go-

vorica, grožnje ... Pri učencih z motnjami v duševnem razvoju se pojavlja vedenje, ki pri drugih lahko izzove jezo in odpor (udarjanje z glavo, razni zvoki, piski, škrtanje z zobmi, slačenje, stokanje, slinjenje). Učitelj se mora pogosto odzivati na različne oblike neprimernega vedenja. Čeprav so neprimerna dejanja pogosto tudi namerna, jih ne sme jemati osebno. V stresnih položajih mora ostati miren.

Kaj se dogaja pri stresu? Telo preplavi adrenalin, glava je prazna in za pravilno ukrepanje pomagajo le utrjene navade in protokol ravnanja.

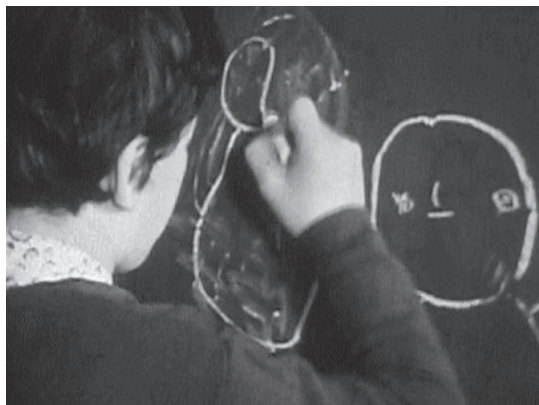
Filozofija metode Team Teach temelji na preprečevanju dejanj, ki škodujejo otroku ali ljudem v njegovi okolici in ki bi jih po napadu besa obžalovali. Pri preprečevanju neželjenega dejanja se uporabi določen prijem.

V praksi moramo pogosto ločiti dva učenca v pretepu. V vaji smo ponazorili, kako loči dva učenca en pedagog ali kako to naredita dva osebi. Učenci nas vlečejo za oblačila ali za roke. Posebno nevarno je davljenje in napad od zadaj. Metoda Team Teach uči,

kako se je mogoče z najmanj sile in brez prizadejane bolečine s poznavanjem biomehanike rešiti iz nevarnega položaja.

Predavatelj nam je nazorno prikazal meje naše intimne: komolec, roka. Komolec omeji naš intimni prostor, dolžina roke osebni prostor. Vsako poseganje v naš osebni prostor vzbuja občutke nelagodja.

Največji del Team Teacha se posveča preventivi, prepoznavanju nastanka konflikta in ustvarjanju pomirjajočega ozračja. V naših ustanovah moramo iskati rešitve, poslušati mnenja udeležencev usposabljanja. Odzivati se moramo na najmanjši znak pozitivnega vedenja, predvsem pri najbolj problematičnih učencih. Vedno bi morali biti pripravljeni sprejeti opravičilo in iskati skupne rešitve. Učitelj, ki ves časa goji zamere, je pasiven, nenehno vidi samo ovire, postane tudi sam pust in brez energije. S svojim razpoloženjem vpliva tudi na okolico. Ko pridemo v stik z napadalno in vznemirjeno osebo, moramo narediti korak nazaj. Z vznemirjeno osebo se ne prepiramo, stopimo korak nazaj, da smo zunaj dosega rok. Znižamo in stišamo glas, roke držimo tesno ob telesu. Najtežje je premagati refleksni odziv. Izredno pomembna je pomoč sodelavca. Po konfliktnem dogodku potrebujejo pomoč in pogovor vsi udeleženci.



Vprašanja, ki so se mi porodila po seminarju

- Kolikokrat bi bilo boljše, da bi ob vznemirjeni osebi molčala, ne pa govorila?
 - Kdaj sem z nežnim dotikom učenca vznemirila, namesto da bi ga pomirila?
 - Kolikokrat nisem razumela, zakaj nekateri učenci svoje izdelke uničijo, ko jih pohvalim?
 - Ali sem v kriznem položaju sprejela ponujeno pomoč mlajše sodelavke, ali pa se mi je zdelo, da me s tem ponižuje?
 - Kaj sporočam s svojo telesno govorico?
 - Je moj obraz nasmejan?
 - Ali ponujam učencem dovolj zanimivih dejavnosti?
 - Ali prepoznam značilne sprožilce neželenga vedenja?
 - Se po incidentu pogovorim z učencem?
- To je bil odličen seminar, ki poveže kolektiv ter poglobi razumevanje doživljanja učencev in učiteljev v stresnih položajih.

Misli Allena Bernarda, učitelja

Prišel sem do srhljivega spoznanja, da sem v učilnici odločilni dejavnik.

Moj osebni prijem ustvarja ozračje, moje dnevno počutje vpliva na razpoloženje v razredu.

Kot učitelj imam neizmerno moč, da otrokovo življenje pokvarim ali popeljšam. Lahko sem mučilno orodje ali sredstvo navdiha. Lahko ponižam ali ustrezem, škodujem ali zdravim.

Tanja Šoštarič Tasič, Center Janeza Levca Ljubljana, Oddelki vzgoje in izobraževanja Jarše

Fotografije: iz arhiva Centra Janeza Levca, posnete pred petdesetimi leti

Težave s sporazumevanjem in posledice

Odkar vem za sinovo diagnozo (motnja v duševnem razvoju z avtizmom), me je najbolj strah tega, da bo prišel v položaj, ki ga ne bo razumel, in se bo odzval napačno, lahko tudi z nasiljem. Čeprav govori, ne zmore ubesediti čustev, ki se mu porajajo. Ko v takem položaju izčrpam ves nabor taktik, ki jih obvladam, a še vedno ne najdeva skupnega jezika, pokaže svojo stisko, tako da me ščipa in grabi za roko. Močan je, svoje moči se ne zaveda. In potem pomislim, kako sem neumna, da ga ne znam poslušati in razumeti, kaj hoče in potrebuje. Ko je najbolj vesel in srečen, se ščipa v lice, da je ves rdeč in naslednji dan v modricah. Ko se vrne s konca tedna, ki ga je preživel z očetom, dobim na vprašanje, kako je bilo pri atiju, vedno enak odgovor: »Dobru.« Šele čez čas, mogoče teden ali dva ali celo čez mesec, se spontano odpre in pove vse mogoče, od lepih stvari do tistih, ki ga težijo in mu povzročajo stisko.

Včasih sem z učiteljicami dogovorjena (s podpisanim soglasjem), da ob posebnih priložnostih sina pospremi na vlak v Divači, z njim kupijo vozovnico, opozorijo sprevodnika nanj, po dveh postajah pa se mu pridruži nona in se skupaj pripeljeta v Ljubljano. Pospremi ga tudi na vlak, ko gre k očetu v Koper. Pred tem se seveda pozanimam, kdaj natanko gre vlak, kdaj se bo sinu pridružila nona, poklicati me mora, ko je na vlaku. Do tod je vse lepo in prav, toda ko se kaj zalomi, ni več tako lepo. Ko je bil fant namenjen k očetu in bi moral oče poskrbeti za ure in prevoze, je namesto vlaka peljal av-

tobus. Urban je sicer šel na avtobus, se pripeljal do Kopra, vendar se je na postaji očetu skril. In naslednjič, ko bi moral spet na vlak ali avtobus za Koper, kratko malo ni več hotel iti. V šoli se je prepiral z učiteljicami, ni hotel pojesti kosila, ugovarjal in se pregovarjal kot pravi najstnik, stopnjevalo se je že s ščipanjem, zapiranjem v stranišče ... Šele čez čas mi je povedal, da mu je ati zagotovil, da pelje vlak in da se on z avtobusom ne bo peljal, ker bi moral peljati vlak.

Njegova stiska zaradi spremembe prevoznega sredstva je bila tolikšna, da je ni znal prepoznati in mi tega povedati.

Nemogoče je predvideti vse možne zaplete, ki se lahko zgodijo. Največ, kar lahko naredim, je, da ga skušam pripraviti na neprijetne položaje, da se nauči obvladovati in se odzvati brez agresivnosti.

Helena Primc, Urbanova mama



OVI Jarše, Center Janeza levca



O NASILJU

NASILJE JE VSE,
KAR POVZROČA BOLEČINO.
BOLI UDAREC, GRIZENJE, PRASKANJE,
BRCANJE ...
TAKO KOT BOLI TEBE, BOLI TUDI DRUGE,
KADAR TI PRASKAŠ, GRIZEŠ, TEPEŠ.
NASILJE JE VSE,
KAR SE NAM DOGAJA PROTI NAŠI VOLJI.
LJUDJE SE MORAMO MED SEBOJ
SPOŠTOVATI.
SPOŠTOVATI MORAMO TUDI ŽIVALI.
TUDI ŽIVALI BOLI, ČE JIH TEPEMO.
NIKOMUR NE SMEMO NAREEDITI NIČESAR,
KAR BI GA LAHKO BOLELO,
NIČESAR TAKEGA, DA BI BIL ŽALOSTEN.
O NASILJU JE TREBA POVEDATI:
STARŠEM, UČITELJU, MOJSTRU ALI DRUGIM.
NAPIŠITE NAM, KAJ MISLITE O NASILJU VI.

TEREZA ŽERDIN

Pravica živeti dostojno življenje

K pisanju me je spodbudil prispevek cenjenega gospoda Marijana Lačna (Pravica živeti polno, enakopravno življenje, Naš zbornik, št. 1, 2020).

Prispevek kaže na avtorjevo veliko razumevanje problematike naših družin, ki jim je narava »naklonila« osebo z motnjo v duševnem razvoju, in podpišem vsako njegovo misel ter stavek. Da nekdo piše o potrebah in življenju oseb z motnjami v duševnem razvoju ter njihovih družin, mora tako življenje živeti ali pa imeti veliko izkušenj s tega področja, da ne govorim o obsežnem znanju, razumu in empatiji.

Davno sem okoli in ljudem okoli sebe, ki v družini nimajo osebe z motnjo v duševnem razvoju, prenehal razlagati, kako živi moja družina, saj sem spoznal, da je to tako, kot bi človeku, ki je od rojstva slep, opisoval, kakšna je rumena, zelena ali pa rdeča barva. Skoraj nihče, ki živi normalno življenje, nas ne bo nikoli v celoti razumel.

Akadska stroka predvsem s področja socialnega varstva nam nenehno ponuja nove zamisli in modele, kako uravnati in voditi življenje oseb z motnjami v duševnem razvoju ter njihovih družin. Med njimi je veliko dobrih mnenj in strokovnih nasvetov, ki so nedvomno potrebni ter koristni, se pa prevečkrat najdemo v značilno slovenskem nenehnem inoviranju modelov. Namesto da bi do konca izpeljali začete projekte, postanejo zastareli, preden dodobra zaživijo. Preveč je tudi opletanja z všečnimi besedami, kot so človekove pravice, pa opolnomočenje, pa integracija, pa inkluzija itn. – vsekakor pomembni dosežki sodobnih družb, ki pa jih stroka in politika pred udejanjanjem vedno dodobra presejeta.

Našim družinam kljub velikim besedam na koncu ostajajo velika obremenitev, tesnoba, negotovost, stres in dnevna bitka za povsem navadno življenje, ki ga skušamo približati življenju normalnih družin. Bolj kot verbalno slikanje idealiziranih podob iz prihodnosti nas zanima, ali bova starša še sploh kdaj lahko v miru sedla in prebrala kakšno knjigo, skupaj odšla na koncert, preživela kratke počitnice brez prizadetega otroka in se končno v miru (izgorela) starala itn.!

Država in soodločanje

Država ni neka abstrakcija! V resničnem svetu jo predstavljajo ljudje v parlamentu in službe, uradniki v ministrstvih, »opremljeni« z zakoni in tisoči pol potrebnih podzakonskih dokumentov. Žal tu trčimo ob nenehno bitko za posamične ali skupinske interese, lobije, nekompetentnost, strah pred odločanjem, priklanjaje denarju in še čemu, kar uporabniki ter družine čutimo v nenehnem odlaganju izvedb projektov, ki jih ta država napoveduje.

Zadnji primer popolnoma napačno zastavljenega projekta je deinstitutionalizacija. Vanjo so »planili« vsa akademska socialno-varstvena stroka, odločevalci na ministrstvih in nevladne organizacije. Skok v prazno, saj za deinstitutionalizacijo razen obetanih evropskih sredstev ni bilo pripravljenega skoraj nič konkretnega! Še huje, zastali ali ustavljeni so bili projekti, ki so »dišali« po institucionalizaciji, novih rešitev pa od nikoder. Posledice so katastrofalne, izgubljenih je mnogo let razvoja storitev!

Nevladne organizacije, predvsem pa Sožitje, ne bi smele podpreti projekta deinstitutionalizacije, vse dokler stroka, ministrski

uradniki in ostala politika ne bi jasno predstavili, kako bo deinstitucionalna mreža storitev delovala v praksi. Predvsem pa, katere izboljšave socialnovarstvenih storitev prinaša, koliko več nepreskrbljenih družin bo zajetih v sistem, kaj in katere vrste nove kakovosti prinaša osebam z motnjo v duševnem razvoju ter njihovim družinam itn. Težave imamo tudi s projektom družinskega pomočnika in osebnega asistenta. Za to šlamastiko, kjer kratko znova vlečejo osebe z motnjami v duševnem razvoju in njihove družine, pa ni odgovoren nihče!

Minilo je več kot štirideset let, odkar se nam je rodil sin s težko motnjo v duševnem razvoju. Z njim je šla moja družina skozi vsa obdobja tako imenovane družbene skrbi za osebe s posebnimi potrebami. Začeli smo v času, ko se je sramežljivo govorilo o otrocih, ki so bili sposobni le šolanja v tako imenovanih posebnih osnovnih šolah, otroke s težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju pa se je (po nasvetu strokovnjakinj na centrih za socialno delo) nemudoma »skrilo« v javne zavode. Temu smo se uprli in začela se je mučna pot dokazovanja okolju, da so vsi otroci vredni toplega doma in organiziranega varstva blizu družin. Pred mnogimi leti je država začela gradnjo mreže varstveno-delovnih centrov s programi dnevnega varstva in bivalnih enot, s projekti integracije, postopnim izenačevanjem pravic, z obeti, da bomo imeli raznoliko izbiro socialnovarstvenih storitev itn. In kje smo danes? Razmeroma uspešen razvoj mreže varstveno-delovnih centrov (in bivalnih enot) je skoraj ustavljen, zmogljivosti v institucijah pokajo po šivih, deinstitucionalizacija pa se vrti v prazno.

Dovolj nam je sramotnih političnih preigravanj med levimi in desnimi. Nam je vseeno, katera opcija nam bo končno uredila pod-

ročne zakone (dolgotrajna oskrba, socialno vključevanje, izenačitev pravic, zgodnja obravnava itn.), le premakne naj se z mesta! Ob rob vsemu temu smo priča že kar grotesknemu kadrovanju na direktorske stolčke in v svete zavodov, kjer si ustvarjajo svoje fevde politične opcije. Zakaj le, naši otroci s posebnimi potrebami vendar ne živijo od politike, temveč od vsakodnevne skrbi staršev in zaposlenih v javnih zavodih, ki naj bodo vodeni strokovno, ne pa politično!

Ob rob vsemu temu dogajanju v mnogih lokalnih okoljih centri za socialno delo ne izvajajo svoje načrtovalske in razvojne funkcije. Namesto proaktivne politike smo priča ohlapnemu odnosu do problematike naših družin. Centri za socialno bi morali po uradni dolžnosti družinam ponujati celotni paket (materialnih in nematerialnih) pravic, ki jih po zakonih družine imajo, ne pa da se morajo starši sami prebijati skozi labirinte administracije. Obveščati bi jih morali tudi o spremembah pravic! Sicer pa verjamem, da v navalu vseh vrst (ne)upravičencev do socialnih transferjev vsega ne zmorejo posloriti, pač dajo na stran pohlevnejšo populacijo.

V vseh dokumentih in razpravah v strokovnih krogih, v nevladnih organizacijah in nacionalnih programih države se namenja poseben poudarek krepitvi vpliva uporabnikov storitev na socialnovarstvenem področju (soodločanje). Poglejmo, kako to v praksi poteka v večini javnih zavodov oziroma v varstveno-delovnih centrov. Organ upravljanja v varstveno-delovnem centru je svet zavoda, v katerem imajo uporabniki z največ dvema mandatoma od sedmih popolnoma podrejeno vlogo. Ta dva predstavnika (starši ali zakoniti zastopniki in invalidske organizacije), ki edina predstav

ljata avtentične interese uporabnikov, velikokrat grobo preglasujejo predstavniki ministrstva, ki praviloma niso starši oseb z motnjami v duševnem razvoju. To se ne bi smelo dogajati, še posebno ne ob imenovanju direktorjev varstveno-delovnih centrov in ob sprejemanju strateških ter planskih dokumentov. Problem je rešljiv z bolj uravnoteženim številom predstavnikov posameznih interesnih skupin v svetu zavoda ali pa s (predpisano) višjo stopnjo konsenza pri pomembnih odločitvah.

Tudi na področju razvoja samozagovornišva je še veliko nerešenih vprašanj, saj obstajajo le redke dobre prakse, vse skupaj pa ostaja le pri poskusih. Za začetek predlagam, naj se v svetih varstveno-delovnih centrov zmanjša število ministrskih mest za enega člana, namesto njega pa opredelijo eno »samozagovorniško«. Se bo s takim predlogom politiki podrl svet?

Nevladne organizacije

Načrtovanje, razvoj in izvedbo osnovnih socialnovarstvenih programov za osebe s posebnimi potrebami mora po ustrezni javni mreži zagotoviti država!

Nevladne organizacije ne smejo biti nadomestek tega, temveč le dopolnitev, korektiv in v vlogi nadzora, vse v korist oseb s posebnimi potrebami ter njihovih družin.

Uporabniki in starši ali zakoniti zastopniki oseb z motnjami v duševnem razvoju, imamo svojo nevladno organizacijo. To je Sožitje – zveza društev za pomoč osebami z motnjami v duševnem razvoju, ki se šteje za reprezentativno organizacijo in jo kot tako okolje tudi prepozna. Sožitje ima kakovostne dokumente, sprejete na svojih organih. Splošna zasnova, večletne usmeritve in letni načrti dela kažejo na vsebine in smeri delovanja ter urejeno organizacijo

dela. S pomočjo lokalnih društev izvaja prepotrebno izobraževanje ter sprostivne dejavnosti, vse do letovanj. Na tem področju je njeno delovanje nenadomestljivo in le upati je, da bo poslanstvo s tako vnemo ter kakovostjo nadaljevala.

Druga zgodba pa je reprezentativnost in teža Sožitja pred različnimi državnimi organi ter v začasnih delovnih telesih, kjer se krojijo državne strategije in zakonske rešitve s področja socialnega varstva. Tu pogrešamo jasnejšo zavezo, katere cilje si bo Sožitje kot nevladna organizacija prednostno zadalo in jih poskušalo doseči oziroma uresničiti. Pri tem je zelo pomembno tudi, s kakšnimi mnenji in mandatom predstavniki Sožitja nastopajo v dialogu z državo. Bojim se, da kljub 52 društvom na terenu in z več kot 15 tisoč člani nimajo nabora naših avtentičnih mnenj in pričakovanj. Bi bil kak občasni vprašalnik, razposlan članstvu, odveč? Se mar zavedamo neaktivirane moči petnajst-tisočglavega članstva, ki ta trenutek potrebuje več kruha, in manj iger? V zadnjih letih ne poznam primera, da bi vodstvo Sožitja v boju s politiko ali ministrskimi uradniki pri kakem nacionalnem projektu mobiliziralo članstvo in ga poklicalo v pomoč (javni protesti, peticije, organizirane polemike v javnih medijih itn.). Tudi ni zaznati odmevnejših nastopov vodstva v osrednjih medijih.

Država nam sama od sebe niti na lokalni niti na nacionalni ravni ne bo ponudila nič, nenehno je treba opozarjati na naše težave.

Družine oseb z motnjami v duševnem razvoju

Na koncu še nekaj o družinah z osebami z motnjami v duševnem razvoju. Vrtljak življenja, na katerem sedimo take družine in ki ga poganjajo socialni teoretiki, uradniki, poli-

tiki ter nevladne organizacije, se vrti vedno bolj v prazno, mi pa od vlade do vlade nemočni čakamo na lepši jutri.

Vsaka normalna družina, v kateri ni osebe z motnjo v duševnem razvoju, gre skozi svoj »življenjski« cikel. Začne se s partnerstvom, ki preide v rojevanje otrok, njihovo vzgojo in izobraževanje, njihovo zaposlitev ter odhod od doma. Mati in oče po tem ostaneta sama, skrbita drug za drugega, s preostalimi močmi pa pomagata novo nastajajočim družinam njunih otrok, dokler v starosti tudi sama ne potrebujeta tuje pomoči.

In kaj se dogaja z družinami, kjer se je rodil otrok z motnjo v duševnem razvoju? Začetek je podoben kot pri normalnih družinah, žal pa sledi težko soočanje s tem, da je z rojstvom prizadetega otroka družina v trenutku postala »invalidna« z vsemi negativnimi posledicami in da se je življenje staršev ter zdravih sester ali bratov doživljenjsko spremenilo. To še posebno velja za starše, ki z leti izgorevajo in s prihodom v zrelo obdobje (starost) postopoma potrebujejo medsebojno pomoč, pogosto tudi tujo. In tem staršem bi država, spodbujena od socialnih teoretikov, dobrohotno, skladno s projektom de-institucionalizacije »priskrbela« eno od skupnostnih oblik varstva, z vračilom nju-nega otroka iz varstveno-delovnega centra (dnevnega ali celodnevnega varstva) nazaj v oskrbo na domu. Zlovešči medklic »izpraznimo institucije« enega od socialnih teoretikov bi se pokazal v najbrutaljši obliki. Nobena pomoč na domu potem, ko starši obnemorejo, ne more nadomestiti dobro utečene oblike v dnevnem varstvu ali bivalni skupnosti, pa naj se to imenuje institucionalna ali pa skupnostna oblika! Seveda le takrat, ko to skupnostno obliko kot izbiro v celoti sprejemata uporabnik in njegova družina.

Naj sklenem, še veliko bi bilo mogoče povedati. Predvsem o normativih v varstveno-delovnih centrih, o merilih za sprejem v dnevno in celodnevno varstvo, o strahu staršev, da bi se oglasili, potem ko menijo, da v varstveno-delovnem centru zaposleni ravnaajo z njihovim otrokom neprimerno, o začasnih in občasnih oblikah varstva, o pomoči na domu, o desetinah oseb z motnjami v duševnem razvoju, ki so doma, ne pa v organiziranem varstvu, o izgorelosti in večji obolevnosti staršev ter njihovem domnevem zgodnejšem umiranju, o depresijah in napetih odnosih v družinah itn.

Teme za strokovne raziskave in razprave se ponujajo kar same od sebe, le odpreti jih je treba. A o tem morda kdaj drugič.

Andrej Grebenšek, Velenje



OVI Jarše, Center Janeza levca



Anka Pori, univerzitetna diplomirana psihologinja

PSIHOLOŠKI KOTIČEK



Iskanje vzrokov nasilja

Starše petletnega Mateja je njegova vzgojiteljica iz vrtca opozorila, da pogosto udari vrstnike iz skupine. Včasih se to zgodi povsem brez vzroka, kar tako. Drugič pa se res s katerim od njih kaj spre zaradi igrčke ali vrstnega reda pri igri. Pa tudi, ko mu kaj ne uspe, kar udari tistega, ki je v bližini. Dogovorimo se za pogovor v ambulanti skupaj z dečkom.

Že na samem začetku našega srečanja, ko starši šele podajajo pritožbo, zaradi česa so prišli, se Matej spontano oglasi. Pove, da njega tudi Peter velikokrat udari, pa mu nič ne naredi. Peter je starejši brat, izvem. Je tri leta starejši in je otrok s posebnimi potrebami. Obiskuje prvi razred osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom in je avtist. Mama hiti razlagati sinu in meni, da je on pač tak, da ne ve, da dela narobe, da ne ve, da to drugega boli.

»Ampak,« poskuša ugovarjati Matej, a ne zmore in začne jokati.

»Saj veš, da si ti pametnejši,« mu prigovarja mama. Oče ne reče ničesar.

Mama pripoveduje o Petrovih impulzivnih izbruhih in da se ne zaveda, da koga udari. Saj tudi njo in očeta udari. Tudi v šoli je menda že imel izbruh.

Začnemo se pogovarjati o Petru in težavah, ki jih imajo z njim. Izvem, da so mu odložili všolanje za eno leto, ker preteklo leto še ni bil zrel za šolo. Potem so ga hoteli strokovnjaki usmeriti v posebni program vzgoje in izobraževanja, ker še ni govoril. A so se starši

temu uprli. Zdaj z njim veliko delajo za šolo in za razvoj govora doma, da bi le lahko ostal v tej šoli. Izvem tudi, da je rad udaril ali kaj vrgel tudi že prej, da pa je zadnje leto tega precej več.

»Je tudi Matej že od malega tak, da rad udari?« me zanima.

Oče in mama pripovedujeta, da ne. Da je bil pravzaprav zelo mil in priden fantek, nežen in dobrovoljen. Z njim do zdaj nista imela nobenih skrbi.

Skupaj razmišljamo o tem, kaj se je zadnje leto dogajalo oziroma spremenilo v družini. Starši so se ves čas veliko ukvarjali s Petrom, saj že od rojstva potrebuje več pomoči. Letos pa zares še več delajo z njim razne vaje za razvoj grafomotorike, da bo lažje pisal, pa za govor veliko vadijo, pa za podaljševanje koncentracije ... Matej se ob tem ni zdel prikrajšan. Zna se igrati sam.

»Je mogoče, da se za Petrovimi impulzivnimi izbruhi skriva njegova preobremenjenost s prezahtevnimi in količinsko preveč raznimi vajami in občutjem nemoči in neuspešnosti ob tem?« sprašujem naprej. Starši za trenutek pomolčijo. Tako niso še nikoli razmišljali. Da bi lahko bilo tega preveč?

Otroci, ki se težko besedno izražajo in so komunikacijsko zelo omejeni, se pogosto v svoji nemoči odzovejo impulzivno in agresivno. Več ko čutijo notranjih stisk zaradi nerazumljenosti, več je tega. In pri Petru bi lahko bilo zadnje leto »pritiskov« nanj preveč. Povsem mogoče je, da se v šoli počuti neustreznega in nemočnega, ko ne

zmore slediti tako kot drugi. In doma, v skrbi staršev za njegov najboljši razvoj, je pritiskov nanj z nenehnimi vajami morda preveč.

»Ampak prišli smo zaradi Mateja!« me opomnijo starši. Ne, nisem pozabila nanj.

Mateja ocenim kot zdravega in razvojno neproblematičnega petletnika. Njegovo vedenje (spremenjeno) vedenje je izraz sprememb v družini. Tudi on čuti v sebi nemoč. Starše in brata ima rad. A zadnje leto se povsem lahko počuti ob veliki skrbi staršev za brata prezrt. Pa tega največkrat ne izreče na glas, ker ne bi rad prizadel mame in očeta. Ker je »pameten«. Napetosti pa so v njem. Nanje se odzove v vrtcu, ko ni treba biti »pameten« (po vzorcu od doma, od Petra).

»Kaj pa zdaj?« me bolj z očmi kot z besedami sprašujejo starši.

Vzpostaviti je treba ničelno toleranco do kakršnih koli agresivnih, četudi impulzivnih

odzivov pri obeh otrocih. In, razumljivo, tudi pri starših. Mi se ne tepemo. Mi ne udarimo. Mi ne prenašamo udarcev kogar koli. Tudi oče in mama ne smeta biti tolerantna do Petrovih udarcev, čeprav jih razumeta. Ustaviti jih je treba takoj!

To pa ne pomeni, da ne razmišljamo o tem, zakaj se je agresivno dejanje pojavilo. Kateri stiska enega ali drugega se skriva za tem? Razmišljanje o tem, tudi na glas in ob sogovorniku, je ključ do uspešne razrešitve. Sogovorniki so mama in oče, bratec, vzgojiteljica v vrtcu, učiteljica v šoli, pa še kak svetovalni delavec, če bo treba.

Matej pa potrebuje tudi še nekaj celotne pozornosti enega ali drugega starša. Priporočam, naj vpeljejo v družino spremembo, da bo lahko kakšen popoldan preživel sam z enim ali drugim staršem, lahko se izmenjujeta.

IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV - JUBILEJI

Trideset let Varstveno-delovnega centra Ribnica

Čas hitro teče. Kot bi bilo včeraj, pa je preteklo trideset let zgodb, dogodkov, stkal se je veliko prijateljstev, poznanstev pa tudi slovesov.

Tridesetletnico smo oznamovali s praznovanjem v kulturni dvorani v Ribnici. Oder smo spremenili v barvite odtenke štirih delavnic, kjer so štirje nastopajoči uporabniki prikazali svoj vsakdanjik. Prijetno ozračje v dvorani je ustvarila njena pravljična okrašenost. Program so obogatili učenci Glasbene šole Ribnica z melodijo treh violin, pevskim nastopom s pravo ribniško vižo in

plesnim parom, ki nas je z rumbo ponesel v tople kraje. Podelili smo zahvale tistim, ki so bili pred tremi desetletji zaslužni za odprtje centra, in priznanja uporabnikom, ki so bili kot prvi vključeni v novonastale, takratne delavnice pod posebnimi pogoji. Ob koncu nas je navdušila še torta velikanka. Ob prigrizku, za katerega je poskrbel Center Draga, so se spet pletla nova poznanstva in nove zgodbe.

Alja Peterlin, specialna pedagoginja

Novice iz Zveze Sožitje

direktorica: Mateja De Reya



Začetek leta je vedno namenjen pregledu izpeljanih programov v preteklem letu. S tem se tako na Zvezi kot na društvih ukvarjamo predvsem ob pisanju poročil financerjem in pripravi poročil za občne zборе.

Zveza je programe v letu 2019 končala v načrtovanem obsegu.

V naš največji program Vseživljenjsko učenje je bilo zajetih 834 uporabnikov, 328 spremljevalcev in 55 vodij. Skupaj torej 1217 oseb. Lani je bilo v Mariboru (organizator Varstveno-delovni center Polž) izpeljano tudi državno tekmovanje v abilimpjadi.

V družinske programe (programi za mlade družine, program Ohranjanje psiho-fizičnega zdravja družin, tematski vikend seminarji, programi za sorojence ter programi za najstnike z motnjami v duševnem razvoju) je bilo skupaj zajetih 800 udeležencev, od tega 669 uporabnikov in 131 izvajalcev.

V Dnevni center je bilo nepretrgoma vključenih 14 uporabnikov, občasno pa je sodelovalo še 25 uporabnikov. V Centru sta zaposlena vodja za polni delovni čas in pomočnica za polovični delovni.

Pravnica Vesna Rebronja je preteklo leto

sodelovala s 344 uporabniki. Večini od njih je pomagala večkrat. V navadi je že, da je Vesna Rebronja dosegljiva po telefonu dvakrat na teden. Večini lahko tako tudi pomaga, pri nekaterih težavah pa to ni dovolj in se je treba dogovoriti za osebni obisk.

V sklopu informativne in založniške dejavnosti smo preteklo let izdali 6 števil Našega zbornika in sproti posodabljali našo spletno stran. V sklopu projekta Pal4youth smo izdali 7 knjižic, ki govorijo o zdravju, ljubezni in spolnosti. Preteklo leto smo organizirali tudi predstavitev teh knjižic vsem, ki jih to zanima.

V sklopu specialne olimpijade Slovenije je na državni ravni lani sodelovalo 1788 uporabnikov, z njimi pa je bilo povezanih tudi 645 izvajalcev.

Na področju kulture smo preteklo leto v Škofji Loki prvič zelo uspešno organizirali revijo pevskih zborov odraslih oseb z motnjami v duševnem razvoju. Sodelovalo je 9 pevskih zborov s 179 pevci. Vsak nastop posebej je strokovno ocenila profesorica glasbe Almira Rogina.

Vsi naši programi so se v zadovoljstvo udeležencev pa tudi izvajalcev končali uspešno.

Konec lanskega leta je Zveza Sožitje ustanovila zasebni zavod. **Zavod za razvijanje in izvajanje podpornih storitev za samostojno življenje** je namenjen v začetku izvajanju osebne asistencije, v nadaljevanju pa vseh storitev, ki bodo omogočale osebam z motnjami v duševnem razvoju in drugim, ki take storitve potrebujejo, kakovostno življenje v skupnosti.

Marca, natančneje 12. marca, je bila v Sloveniji razglašena **epidemija virusa COVID-19**. Marec je mesec, ko imajo vsa naša društva občne zборе, na katerih sprejemajo zaključna poročila. Poleg uradnega dela veliko društev pripravi tudi druženje z dodatnimi spremljevalnimi dejavnostmi. Društva, ki do tega datuma še niso izpeljala občnih zborov, teh zaradi epidemije pozneje tudi niso mogla izpeljati. Ta društva bodo občne zборе izjemoma izvedla pozneje, ko bodo zdravstvene razmere v državi to dopuš-

čale. Na Zvezi Sožitje smo se, da bi se izognili izpostavljanju članov organov dodatnim možnostim okužbe, odločili za korespondenčno izpeljavo vseh sej organov (nadzorni, izvršni in uredniški odbor). Zaradi razglašene epidemije bomo prilagodili tudi delovanje in izpeljavo programov Zveze, načrtovanih za april in maj. Najverjetneje bo treba nekatere programe odpovedati in se prilagoditi nastalim razmeram. Vsekakor pa nas je epidemija naučila, da moramo biti na neki način pripravljeni tudi na take okoliščine.

Država je dobila **ново vlado**. Nekatere ministre poznamo že od prej, nekateri pa so povsem novi in jih še ne poznamo. Stranke v novi vladi so bile v prejšnji vladi v opoziciji. Predsednica in direktorica Zveze Sožitje sva preteklo leto obiskali vse poslanske skupine. Predvsem v poslanskih skupinah, ki so bile v opoziciji, so izrazili veliko razumevanja za položaj oseb z motnjami v duševnem razvoju in njihovih svojcev ter pripravljenost pomagati po najboljših močeh. Upamo, da se bosta razumevanje in pripravljenost ohranila tudi zdaj, ko so te stranke v poziciji in sestavljajo vlado.

IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV - DOGODKI

Medobčinsko društvo Sožitje

PUSTNO RAJANJE

Pustne maske so imele v letošnji mili in topli zimi malo dela. V petek pred pustno soboto smo pustne maske članov Medobčinskega društva Sožitje zapolnile prostor v Diskoteki Šporn v Radomljah. Ob zvokih DJ-a smo se zavrteli, se zabavali in uživali v pustnih norčijah. Najboljše tri maske so bile nagrajene s pustnimi dobrotami. Vsi pa smo se posladkali s krofi in kokakolo ali fanto. Čas, namenjen rajanju, je hitro minil, ko smo se veseli razšli. Upam, da smo dobro opravili delo in nas zima marca ne bo oplazila s svojim dolgim repom.

Metka Mestek



**Arno Geiger : Stari kralj v izgnanstvu**

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012

Št. strani: 176

Prevod: Aleš Učakar

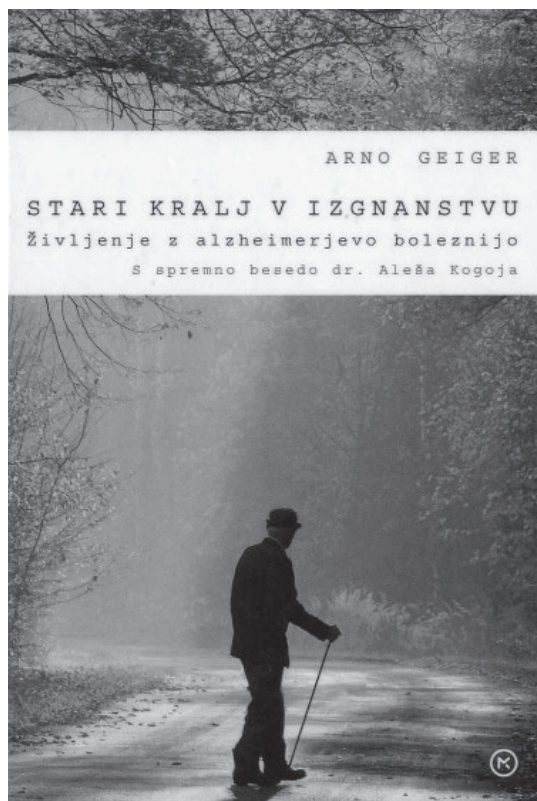
»Pravijo, da je vsaka pripoved le generalka za smrt, kajti vsaka pripoved se mora nekoč končati. Hkrati pa pripoved s tem, ko se posveča izginetju, znova vrača že minule stvari.« (Stran 159)

Življenje z Alzheimerjevo boleznijo je drugi naslov dela uglednega avstrijskega pisatelja Arna Geigerja. V njem se nam ob branju odkriva portret avtorjevega očeta, ob njem pa brezštevilni obrazi demence ... podobe starosti in bolezni, ki zbliža očeta in sina, starca z Alzheimerjevo boleznijo in pisatelja, Augusta in Arna. V delu se prepletajo spomini na otroštvo in mladost, življenje obeh. Spoznamo širšo družino in potujemo skozi čas. Pred nami zaživi mladi August, ki se po mučnem popotovanju srečno vrne z vzhodne fronte. Pozneje se ne gane več od doma, saj *je med vojno videl ves svet* (stran 39). Spoznamo mladega moža, ki si ustvari družino in skrbi zanjo. Zdi se, da vse življenje ohranja pozitivno držo in optimizem, to mu pomaga tudi pri spoprijemanju s spremembami, ki jih v njegovo življenje prinaša bolezen. Duhovitosti in modrosti Augusta Geigerja plemenitijo ta literarni biser in nam dajo misliti, da *»Življenje brez problemov tudi ni nič lažje.«* (stran 11). Piastelj se izkaže kot odličen opazovalec, ki nam spretno prikaže raznoliko paleto odtenkov demence: od humornih, celo komičnih pa do agresivnih in takšnih, ki nas navdajajo z grozo. Bolezen opisuje od začetkov, ko se zdi, da gre le za drobne spremembe, ki jih prinašajo leta; in naprej

do časa, ko skrb za »starega kralja« prevzame ustrezna ustanova, bližnji pa ga obiskujejo v njegovem svetu, iz katerega prihaja na vedno krajše obiske. A vendar ostaja v svoji zgodbi dostojanstven.

Knjiga se na trenutke bere kot priročnik za bližnje, pa tudi za negovalce in strokovnjake. V njej dobimo vrsto zamisli, kako ravnati v podobnih okoliščinah. Avtor odstira tudi filozofska vprašanja, ki vznikajo ob spreminjanju ... ko se oče z boleznijo in starostjo na neki način vrača v otroštvo, sin pa prevzema očetovsko vlogo. Rahločutno, spoštljivo in ljubeče.

K branju vas vabim, Tanja Grünfeld



Zaposlovanje oseb s posebnimi potrebami in pomen mehkih veščin



Lani sta začela veljati dva zakona, sprejeta za večje vključevanje oseb s posebnimi potrebami v družbo in njihovo zaposlovanje. Zakon o socialnem vključevanju in Zakon o osebni asistenci naj bi tako pomembno izboljšala možnosti prehajanja med statusom uživalca socialnih pravic in statusom iskalca zaposlitve. To pomeni, da tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju dobijo priložnost preskusiti svoje sposobnosti v različnih oblikah običajnih zaposlitev za razliko od dozdajšnjih zakonskih omejitev, praviloma edinih oblikah dela in zaposlitve v varstveno-delovnih centrih. Pomembna novost je predvsem v tem, da lahko posamezna oseba z motnjami v duševnem razvoju, pri kateri bi se zmanjšale sposobnosti na delovnem mestu in ne bi mogla več opravljati dela zaradi različnih vzrokov, znova pridobi status uživalke socialnih pravic ter s tem finančno nadomestilo in socialno varnost, kot ju je imela prej. Ob tem se nadalje postavljajo vprašanja, kako posameznike z različnimi ovirami čim bolje usposobiti, da bi delodajalce prepričali o svojih vrlinah in sposobnostih, da bi bili torej bolj zaposljivi in bi se delodajalci odločali zanje.

Enega od odgovorov smo našli s sodelovanjem pri projektu Soft skills. »Soft skills« – mehke veščine je evropski projekt, ki želi izboljšati ključne kompetence oseb s posebnimi potrebami in drugih skupin nižje kvalificiranih ljudi. To so znanje, spretnosti in oblike vedenja, ki bodo posameznikom pomagali najprej pri njihovi osebni izpolnitvi in pozneje pri iskanju rednih zaposlitev ter vključevanju v skupnost. Ključne kompetence zajemajo »tradicionalne« in »horizontalne« veščine. V današnjem času, ko se svet dela zelo spreminja in svetovna ekonomija ne ustvarja dovolj delovnih mest, je vse večji poudarek prav na »horizontalnih« sposobnostih. Delodajalci namreč želijo in zahtevajo, da imajo njihovi zaposleni poleg znanja in tehničnih spretnosti tudi dobre mehke, medosebne spretnosti, to so osebnostne lastnosti, vedenje. Razvoj mehkih veščin je še poseben izziv za prihodnost, kar zadeva opolnomočenje težko zaposljivih oseb. Pri nas in drugod obstaja vrsta programov, ki pa še niso dali pričakovanih izidov. Trenutne oblike formalnega poklicnega usposabljanja ne izpolnjujejo pričakovanj oseb s posebnimi potrebami, ker te do njih pogosto nimajo

dostopa. Torej je treba razviti novo vizijo poklicnega usposabljanja in jo povezati s pridobitvijo mehkih veščin.

La Régie des Écrivains in osem partnerskih organizacij iz Francije, Belgije, Avstrije, Španije in Slovenije (Center za usposabljanje, delo in varstvo Draga) smo se odločili, da bomo ustvarili skupno metodo in izobraževalna orodja za učitelje – izvajalce vseživljenjskega učenja in delovne inštruktorje ali mentorje na delovnem mestu. Projekt temelji na alternativnih izobraževalnih prijemih in izkušnjah izvedencev pri učenju na delovnem mestu. Spodbuja prenos znanja, prepoznavanje in zbiranje pridobljenega znanja v formalnem ali neformalnem izobraževanju. Sistem usposabljanja ima določeno strukturo, ki zajema: učne dosežke (kaj učenec ve, razume in je zmožen narediti po koncu učnega procesa; pomenijo znanje, veščine in kompetence, ki jih lahko ocenimo in potrdimo), znanje kot izid stapljanja informacij z uporabo učenja (načela, teorija in praksa, povezane s službo), spretnosti kot sposobnosti uporabe znanja za izpeljevanje nalog in reševanje problemov (kognitivne, ki zajemajo logično, intuitivno in ustvarjalno mišljenje, ter praktične sposobnosti, ki zajemajo ročne spretnosti in uporabo metod, materialov, orodij in instrumentov), kompetence kot dokazana sposobnost uporabe znanja, spretnosti in osebnih, socialnih in metodoloških sposobnosti, postopkov v delovnih ali učnih okoliščinah ter v poklicnem in osebnem razvoju. Spretnosti, sposobnosti so torej socialne veščine, podobne našemu »mehkemu znanju«. Evropsko priporočilo je bilo sprejeto in izvedeno v evropskih državah in tudi v Sloveniji, kjer sam metodološki okvir ostaja prilagodljiv.

Kaj pravzaprav so mehke veščine?

Koncept »kompetence« ima spremenljiv pomen, odvisno od ozadja in vseh vpletenih. Kljub temu je večina strokovnjakov enotna v tem, da upošteva uporabo različnih virov v posebnih okoliščinah. Kompetentnost je tako zelo povezana z dejanjem. Zato je kompetenca/spretnost razvita bodisi v družbenem bodisi v poklicnem kontekstu in je v skladu s posebnimi pričakovanji v zvezi s tem. Tako kot kompetence tudi mehke veščine niso enotno opredeljene ali nimajo enotnega pomena. Poleg tega jih označujemo z različnimi izrazi, zato glede opredelitve mehkih veščin in koncepta ni soglasja. Glede tega je pomemben izbrani pristop. Naš pristop obravnava mehke veščine kot medosebne in človeške veščine, ki so blizu osebnostnim lastnostim. Pomembne so v poklicnem življenju in dopolnjujejo specializirano znanje in spretnosti. Za razliko od trdega znanja, ki je značilno za enega ali več poklicev, je mehke veščine mogoče uporabiti v več poklicnih okoliščinah. Koristne so za usposabljanje, izbiro poklicne poti ali samo mobilnost, kar vpliva zlasti na skupine ljudi z nižjimi kvalifikacijami. Razlikujejo se od horizontalnih, prečnih spretnosti, ki so, čeprav jih je mogoče uporabiti v najrazličnejših delovnih položajih in nastavitvah, povezane s poklicnim kontekstom. To na primer velja za znanje tujega jezika ali za sposobnost pisanja ter druge veščine, ki se razlikujejo od življenjskih veščin, kot so osebna nagnjenost k nečemu ali nekomu ter osebnostne lastnosti, okrepljene z vseživljenjskimi izkušnjami. Rovednost ali strpnost sta primer življenjskih spretnosti. Te življenjske veščine so temelj za človekovo socialno in poklicno integracijo.

Opredelitev poglavitnih mehkih veščin, potrebnih za delo

Partnerji projekta Soft skills smo se sprva osredotočili na določitev poglavitnih mehkih veščin, potrebnih za zaposlitev. Vse partnerske organizacije projekta imamo izkušnje s podporo in z usposabljanjem nezaposljivih oseb. Zbrali smo podatke svojih krajevnih okolij, da bi prepoznali najpomembnejše mehke veščine v poklicih, ki so najpomembnejši za našo ciljno skupino, v Centru Draga za osebe z motnjami v duševnem razvoju.

Na podlagi teh prvin smo opredelili pet kategorij mehkih veščin, ki pripadajo osebnosti, inteligenci, to so osebna rast, samozavedanje in zavzetost – zajemajo spretnosti, ki so bistvenega pomena, da se posameznik lahko spoprijema s čustvi in jih razume – ter ki pripadajo medosebni inteligenci, to so interakcije in zanesljivost, ki posamezniku ob upoštevanju različnih dejavnikov omogočajo razumevanje odnosov in učinkovito interakcijo z drugimi. Seznan mehkih veščin, ki bodo vpete v usposabljanje, je zajet v tehle petih omenjenih kategorijah in naj bi bil v skladu z zahtevami trenutnega trga dela:

– razmišljanje o osebni rasti: učenje za učenje, samostojnost, prilagodljivost in sprejemanje strokovnih pripomb;



- samozavedanje: samorefleksija, samozavest, čustvena inteligenca, osebna predstavitve;
- zavzetost: občutek za organizacijo, občutek odgovornosti, dajanje pobud, sposobnost predvidevanja;
- zanesljivost: spoštovanje pravil, učinkovitost, vestnost pri delu, čut za etičnost;
- interakcija: komunikacija, vodenje, timsko delo, asertivnost.

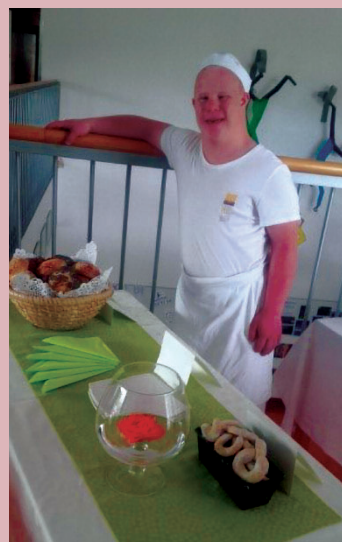
Katalog referenc mehkih veščin in pričakovani izidi

Glede na vseživljenjsko učenje in izboljšave ter prepoznavanje prejšnjih učnih dosežkov in veščin posameznika v usposabljanju smo se projektni partnerji odločili, da bomo mehke veščine razdelili na štiri stopnje postopnega pridobivanja znanja. Odločili smo se za logiko, ki je zelo podobna logiki francoskega koordinacijskega združenja AEFA ali evropskega projekta RECTEC (Référentiel de Compétences transversales). S tem namenom je bila uporabljena Bloomova metoda taksonomije, ki ponuja klasifikacijo štirih stopenj pridobivanja znanja kot skupni okvir za določitev korakov učenja pri vsaki stopnji pridobivanja mehkih veščin, in sicer od manj zahtevne do zahtevnejše. Vsako stopnjo dopolnjujejo splošni opisi, ki kažejo dosežke osebe. Predlagane opredelitve so pomembne ne glede na kontekst in poklicno delo. Zbrane so v Evropskem katalogu referenc mehkih veščin (European catalogue of soft skills references) s ciljem povezovanja s konkretnimi poklicnimi položaji, s pomočjo katerih bodo lahko posamezniki razvijali nekatere mehke veščine. Metoda bo omogočila razlikovanje ravni zahtev glede na poklic ob upoštevanju specifičnih potreb poklicev.



V povezavi z obstoječimi profili delovnih mest bo cilj določiti in opredeliti najbolj pričakovane mehke veščine in stopnje njihovega znanja, ki so potrebne za vsakega od njih na različnih delovnih mestih.

Katalog bo uporabljen za preverjanje posameznikovega že pridobljenega znanja in spremljanje njegovega napredka, načrta usposabljanja z določanjem ciljev in evalvacije z oceno, ki pomeni potrditev pridobljene stopnje zahtevnosti določene mehke veščine. Katalog kot učni izid je osrednja prvina razvoja projekta, ki pomeni podlago za razvoj programa usposabljanja, metod in oblik dela ter prijema in metod vrednotenja. Namenjen je praktični uporabi v povezavi s specifičnimi poklicnimi položaji. Obvladati poklic tako ne pomeni samo obvladovanja tehničnega znanja. To pomeni tudi imeti odnos do delovnega mesta, zato je pomembno upoštevati tehnične spretnosti pa tudi stališča in mehke veščine, ki jih uporablja posameznik na delovnem mestu. Metoda je uporabna za prepoznavanje najbolj pričakovanih mehkih veščin in stopnje pridobljenega znanja, ki so potrebne za različna delovna mesta in stopnje usposobljenosti, od delavca do vodje. Na začetku smo partnerji izbrali sedem nižje kvalificiranih poklicev, in sicer: pomočnik kuharja, pomočnik v prodaji, vrtnar, pomočnik v biotehnologiji, čistilec, operater v vinogradništvu, varilec/izdelovalec kotlov. Menimo in močno upamo, da bosta poleg splošnega kataloga referenc mehkih veščin tudi programa usposabljanja za učitelje in udeležence z nižjimi poklicnimi sposobnostmi, ki se razvijata in bosta kot končni izid opisanega projekta pripomogla k določnejšim spremembam pri pridobivanju poklicnih kvalifikacij oseb s posebnimi potrebami. S tem pa tudi možnosti zaposlovanja, če se bodo sočasno uresničevale pričakovane spremembe zakonodaje.



*Dr. Metka Novak
in Soft skills tim CUDV Draga*



USTVARJAJMO SKUPAJ

Tanja Šoštarich Tasič, Center Janeza Levca Ljubljana, OVI Jarše



Okrašeno darilo

Material

Ostanki blaga, polnilo, FIMO masa, bleščice

Izdelava

Izrežemo krog s premerom 10 cm. Oblikujemo žogico in jo napolnimo s polnilom.

Iz fimo mase svetle barve oblikujemo kroglico – to bo obraz. Z zobotreb-
cem naredimo luknjico. Kroglico iz fimo mase utrdimo v kuhinjski pečici
na nizki temperaturi.

Narišemo vesel obraz in iz filca naredimo kronico. V tako narejen obraz
zapičimo zobotrebec in z njim okrasimo darilo.

